

**УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ РОЗВИТКУ ДИТИНИ**

РЕФЕРАТ

**на
ВИПУСКНУ КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
освітнього ступеня «магістр»**

на тему

**ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГРИ У
ФОРМУВАННІ ОСНОВ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ**

виконала магістрантка 6023 групи
спеціальність: 012 Дошкільна освіта
освітня програма «Дошкільна освіта.
Початкова освіта»
Леся ШОСТАК

Керівник: викл. кафедри психології
та педагогіки розвитку дитини
Тетяна ЖУРАВКО

Наук. конс.: канд. пед. наук, ст. викл.
кафедри психології та педагогіки
розвитку дитини
Ольга РЯБОШАПКА

Рецензент: канд. пед. наук, доцент
Ольга МЕЛЬНИКОВА

Умань 2023 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ	9
1.1. Економічна культура особистості: історико-педагогічний аспект проблеми	9
1.2. Економічна культура особистості молодшого школяра	17
1.3.Формування елементів економічної культури молодших школярів на уроках математики.....	25
РОЗДІЛ II. ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ГРИ В ЕКОНОМІЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	31
2.1. Стан сформованості основ економічної культури дітей молодшого шкільного віку (за результатами констатувального експерименту).....	31
2.2. Принципи формування економічної культури молодших школярів	42
2.3. Гра як засіб формування основ економічної культури молодшого школяра	45
2.4. Динаміка сформованості основ економічної культури молодших школярів.....	65
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70
ДОДАТКИ	77

ВСТУП

Швидкоплинність часу, зміна пріоритетів у сучасному світі, входження України до Європейського Союзу призвело до змін в усіх сферах існування та діяльності суспільства. Так, змін зазнала й освітня галузь. Модернізація змісту освіти орієнтована на формування покоління нової формації, здатного швидко орієнтуватися в оточуючому світі, реагувати на такі зміни, самим виступати агентами змін, відповідати запитам ринку праці та самовдосконалюватися протягом життя.

Особливості розвитку сучасного суспільства, глибокі соціально-економічні зміни, перехід до ринкової економіки поставили перед освітньою системою України завдання формування економічно освіченого молодого покоління. Істотна роль в системі економічної освіти відводиться загальноосвітній школі, і перш за все її початковій ланці. У зв'язку з цим виникає необхідність вже з молодшого шкільного віку знайомити дітей з основами економіки, формувати початкові економічні знання, вміння і навички, психологічну готовність і моральну стійкість до можливих труднощів, пов'язаних з безробіттям, конкуренцією, зміною роботи та професії.

Початковим етапом формування та розвитку економічної освіти є оволодіння дітьми молодшого шкільного віку знаннями, уміннями та навичками з економіки та економічної діяльності. Проте, на практиці формування економічної культури є досить низьким. Недостатніми є й економічні знання зростаючого покоління. Сучасне покоління дітей, представлених поколіннями Зет та Альфа не можуть протистояти перешкодам у досягненні своєї мети. А відтак, не завжди виявляють здатність виставляти пріоритети, істинні потреби від звичайних бажань та часто не мають особистісних економічних інтересів. Отже, особливої актуальності набуває проблема формування у молодших школярів основ економічної культури та забезпечення даного процесу ефективними інструментами педагогічного управління.

Економічна культура є відображенням людиною закономірностей суспільного виробництва у вигляді конкретних знань, умінь, способів поведінки, а точніше кажучи, в їх певній системі. Це вимагає постійного підвищення економічних знань і навичок кожного члена суспільства. Таким чином, логічно стверджувати, що економічна освіта і виховання в нашому суспільстві мають охоплювати всі категорії і соціальні групи населення з метою формування належного рівня економічної культури [55].

Економічна культура є відображенням людиною закономірностей суспільного виробництва у вигляді конкретних знань, умінь, способів поведінки, а точніше кажучи, в їх певній системі. Це вимагає постійного підвищення економічних знань і навичок кожного члена суспільства. Таким чином, логічно стверджувати, що економічна освіта і виховання в нашому суспільстві мають охоплювати всі категорії і соціальні групи населення з метою формування належного рівня економічної культури [55].

Проблема формування та розвитку, її різносторонні аспекти досліджувалися провідними вченими сьогодення. Так, філософські аспекти формування економічної культури у зростаючого покоління вивчали Р.Ахметов, В.Демічев, А.Дроздов, І.Іткін, В.Попов, Г.Смирнов, А.Ульд; формування та розвиток економічної культури школярів досліджували І.Зарецький, В.Любкін, Л.Фуксон, С.Чернер; практичний аспект формування економічної культури зростаючого покоління досліджували А. Грязнов, Ж. Тощенко, С. Фролов; психолого-педагогічні засади економічної освіти висвітлено в дослідженнях А.Богущ, А. Вихрущ, Н.Грами, В.Грошевої, М. Ібрагімової, С.Золотухіної, З.Курлянд, П.Матвєєва, М.Мельник, А.Нісімчук, В.Струманського, та інших; проблему формування економічної компетентності дітей молодшого шкільного віку вивчали А.Аменд, К.Байкачова, А. Бірман, Л.Бекірова, Ю.Васильєв, В.Жамін, В.Касараб, Н.Клепач, О.Мельникова, І.Сасова, І.Смолюк, О.Падалка та ін.

Економічна культура – дуже складний феномен, оскільки має місце і на рівні суспільної, і на рівні індивідуальної свідомості. Він є результатом

тривалої економічної соціалізації, або процесу становлення соціальності особистості у сфері економічних відносин. Оперуючи матеріальними і духовними речами, особистість навчається нормам і прийомам колективного буття. Таким чином, спеціально організовані соціально-психологічні умови в ході економічного виховання в школі сприятимуть інтеріоризації школярем цих цінностей та формуванню основ його економічної культури [36].

Загалом економічна культура у молодшому шкільному віці формується не лише під час вивчення певної навчальної дисципліни, або ж у процесі проведення тематичного вихованого заходу. Формування економічної культури охоплює увесь освітньо-виховний процес початкової школи, а також продовжує свою реалізацію у сімейному колі, таким чином реалізуючи на практиці «педагогіку партнерства».

Економічна культура особистості молодшого школяра проявляється у системі тих економіко-психологічних якостей, які забезпечують особистості гармонійне включення у економічні відносини. Загалом економічну культуру вчені розуміють як особливий спосіб мислення, поведінки і діяльності, що відповідає економічним і морально-правовим засадам суспільства, господарського ставлення до всіх видів власності [30].

Варто зазначити, що Концепцією «Нова українська школа» передбачено ключову компетентність економічного спрямування – підприємливість та фінансова грамотність. Саме тому формування основ економічної культури пов'язано, передусім, із формуванням таких особистісних якостей як: ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективною співпраці, готовність до втілення в життя ініційованих ідей та прийняття власних рішень [32].

Аналіз літератури із зазначеної проблематики показав, що формування економічної культури молодших школярів в цілісному освітньому процесі досліджено недостатньо. Разом з тим сучасний етап розвитку нашої країни вимагає адекватного поєднання морального становлення особистості і

розвитку її прагматичних якостей. Узагальнення матеріалів, представлених у вітчизняній і зарубіжній літературі, аналіз досвіду роботи учителів-практиків показують, що забезпечення тільки однієї економічної грамотності молоді недостатньо для її адаптації в нових соціально-економічних умовах. Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти і науки, згідно якої до списку компетентностей, яких набуватимуть учні, закріплених законом «Про освіту» відносяться підприємливість та фінансова грамотність [32].

Актуальність даної проблеми, її теоретична та практична значущість зумовили вибір теми дослідження *«Використання освітньо-виховного потенціалу гри у формуванні основ економічної культури молодших школярів»*.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці шляхів ефективного використання гри як засобу формування економічної культури молодших школярів.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

- 1) на основі теоретичного аналізу розкрити зміст категорії *«економічна культура молодшого школяра»*;
- 2) з'ясувати роль гри та обґрунтувати принципи формування основ економічної культури молодших школярів;
- 3) визначити критерії, показники та діагностувати рівні сформованості у молодших школярів основ економічної культури;
- 4) окреслити та експериментальним шляхом апробувати шляхи використання освітньо-виховного потенціалу гри у формуванні основ економічної культури молодших школярів.

Об'єкт дослідження – процес формування економічної культури молодших школярів в сучасній українській школі.

Предмет дослідження – освітньо-виховний потенціал гри та шляхи її реалізації у процесі формування основ економічної культури молодших школярів.

Для досягнення мети, розв'язання поставлених завдань дослідження використано сукупність взаємодоповнювальних наукових методів дослідження: *теоретичні*: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, конкретизація, порівняння та зіставлення різних поглядів, що зробили можливим обґрунтування теоретичних засад реалізації освітньо-виховного потенціалу гри у формуванні основ економічної культури дітей молодшого шкільного віку, визначення сутності базової категорії дослідження, з'ясування шляхів ефективного використання гри з метою формування у молодших школярів економічної культури; *емпіричні*: спостереження, бесіди, анкетування з метою визначення рівня сформованості у молодших школярів економічної культури; педагогічний експеримент для перевірки ефективності шляхів реалізації освітньо-виховного потенціалу гри в процесі формування економічної культури дітей молодшого шкільного віку; математична обробка результатів дослідження.

Експериментальною базою дослідження виступили Уманська початкова школа № 1, Уманська гімназія № 14.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості застосування його матеріалів у практику роботи початкової школи

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що: *уперше* обґрунтовано та експериментально перевірено шляхи реалізації освітньо-виховного потенціалу гри як засобу формування основ економічної культури молодших школярів; *уточнено* критерії (змістовий; емоційно-ціннісний; діяльнісний) та рівні (високий, середній, низький) сформованості економічної культури дітей молодшого шкільного віку; *подальшого розвитку* набула методика діагностики сформованості економічної культури дітей молодшого шкільного віку.

Апробація дослідження. Хід і результати дослідження обговорювались на засіданнях Науково-методичного центру психологічного і дидактичного супроводу НУШ Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Публікації. Результати дослідження відображено у збірнику матеріалів «Вісник науково-методичного центру психологічного і дидактичного супроводу Нової української школи» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини».

Структура наукової роботи. Наукова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний обсяг роботи – 69 сторінок.

ВИСНОВКИ

Проведене відповідно до поставлених завдань теоретико-експериментальне дослідження дає підстави зробити такі висновки:

1. Здійснений аналіз літератури підтвердив, що загальною тенденцією розвитку сучасного суспільства є пошук ефективних механізмів формування економічної культури. Економічна культура молодшого школяра – це комплекс уявлень, переконань, звичок, стереотипів поведінки, які реалізуються в економічній сфері суспільства та пов'язані з економічною поведінкою. Це дуже складний феномен, оскільки має місце і на рівні суспільної, і на рівні індивідуальної свідомості. Він є результатом тривалої економічної соціалізації, або процесу становлення соціальності особистості у сфері економічних відносин.

2. Психолого-педагогічні дослідження дають підстави виділити основні компоненти економічної культури молодшого школяра: когнітивний, аксіологічний, операційний.

3. З метою вивчення реального стану формування основ економічної культури молодших школярів визначено критерії та показники: *змістовий* (знання потреб сім'ї; уявлення про працю батьків; уявлення про економічні поняття; прояв інтересу до навколишніх явищ сучасного соціуму), *емоційно-ціннісний* (потребово-мотиваційне підґрунтя здійснення елементарних економічних операцій; емоційно-ціннісні установки на взаємодію з учасниками економічних реалій;), *діяльнісний* (прояв ощадливості, відповідальності, діловитості, підприємливості; оцінка прояву цих якостей у однолітків.). Охарактеризовано рівні сформованості основ економічної культури молодших школярів: *високий, середній, низький*.

Результати констатувального етапу експериментального дослідження засвідчили, що лише 6,7% учнів виявили високий рівень сформованості економічної культури, 53,3% - середній рівень, 40% - низький рівень.

Результати дослідної роботи відобразили, загалом, тривожну тенденцію зростання середнього та низького рівня економічної культури

підростаючого покоління.

4. У процесі дослідження було виокремлено та теоретично обґрунтовано принципи формування основ економічної культури відповідно до особливостей психічного розвитку молодших школярів з позиції досягнення соціальних завдань і змісту освітнього процесу як невід'ємної складової ціннісних пріоритетів суспільства. Ними стали: *суб'єктності, систематичності, етичності, приватності-публічності*.

5. У процесі дослідження було з'ясовано, що для цілеспрямованого формування показників змістового, емоційно-ціннісного та діяльнісного компонентів економічної культури молодшого школяра доцільно апелювати до тих методів та засобів, які сприятимуть включенню дитини до різних видів економічної діяльності. Таким методом визнано гру та окреслено шляхи використання її освітньо-виховного потенціалу у формуванні основ економічної культури молодших школярів.

6. З метою експериментальної перевірки виокремлених шляхів використання освітньо-виховного потенціалу гри у формуванні основ економічної культури молодших школярів було спроектовано та включено в освітній процес Уманської початкової школи № 1 спеціальну програму, якою передбачено застосування різного роду ігор на уроках і в позаурочний час.

7. Апробація та впровадження в систему роботи ігрової програми засвідчило динаміку змін у рівнях сформованості основ економічної культури молодших школярів. Так, зросла кількість дітей, віднесених до високого і середнього рівня сформованості економічної культури.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів цієї багатогранної проблеми. Подальшого вивчення потребують питання забезпечення наступності у формуванні основ економічної культури дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку, обґрунтування педагогічних умов ефективного використання онлайн-ігор, інтернет-ресурсів тощо.